

ANILARDA MAHMUT ESAT BOZKURT

Necdet ÖKLEM

Değerli başkan, çok değerli dinleyiciler ;

Bana böyle bir toplantıda yer verdikleri için, bu toplantıyı tertip eden arkadaşlara teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

Efendim ; bu sempozyumun adını duyduğum ve bana da konuşmam için yer verildiğini öğrendiğim zaman, bir nebze heyecanlandım. Neden ? Benim yaşımda olanlar, Atatürk dönemini görüp, yaşamışlardır. 1938'de, yani Atatürk'ün ölüm tarihinde liseyi bitirdim. 39'da da, İstanbul'da Hukuk Fakültesi'ne başladım. Biz o zamanlar, Atatürk'ün çevresinde oluşmuş heyecan havasını teneffüs etmiş insanlardık. Hukuk Fakültesi'ne girdiğimde, Zeynep Hanım Konağı diye bilinen bir anfisi vardı üniversitenin ; Beyazıt Meydanı'nda.. Senceler sonra yanmış olan bu anfide, bizim öğrencilik zamanımızda her hafta salı günleri, üniversite konferans düzenlerdi. Üniversite rektörü, Cemil Bilsel gibi, büyük bir devletler hukuku bilginimizdi. Bu zat, Lozan'da müşavirlik yapmıştı. Zeynep Hanım Konağı'nda, değişmeli olarak Devrim Tarihi dersleri okutuluyordu. Bir hafta Mahmut Esat Bozkurt, bir hafta Recep Peker, bir hafta Yusuf Kemal Tengirşek, bir hafta da Yusuf Hikmet Bayur'un değişmeli olarak ders verdiğini tesadüfen gördük. Biz tılsımlanmış gibi üç beş arkadaş, o derslere devam etmeye başladık. Bu dersler son sınıflar için de konmuştu ; biz birinci sınıfta olduğumuz halde, Mustafa Kemal'e inanmış olmanın aşkıyla derslere devam ettik. Allah rahmet eylesin, hepsi vefat etti ; Hikmet Bayur'la Yusuf Kemal Bey'in pek hitabeti yoktu. Fakat Recep Peker'le Mahmut Esat Bey'in şaşırtıcı derecede belagatları vardı. Recep Peker'e Allah doğuştan bir konuşma yeteneği vermişti ve bizi heyecanlandıran konuşmalar yapardı. İçimizden ko-pup, bir iki alkış yapalım dediğimiz zaman da azarlardı. Salona dönüp ; "Ben alkış istemiyorum" diye bağırdı. Mahmut Esat Bey ise, ondan daha da heyecanlıydı. Milli Mücadele içinde bilfiil görev almış, o acıları çekmiş, o ayaklanmada, kalkışmada Mustafa Kemal'in yanında bulunmuş insanları görmek, onları yakınımızda bulmak, bize çok heyecan verir bir durum yaratıyordu. Nitekim ; Mahmut Esat Bey, Kuşadası dediğimiz zaman akla gelen ilk isimdi. Gençliğimizden beri, Mahmut Esat denildiğinde Kuşadası, Kuşadası denildiğinde Mahmut Esat aklıma gelir...

Mahmut Esat Bey, eski devrin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, Vasıf Çınar gençliğimizde ve gençliğimizden geride olduğumuz dönemlerde de duyduğumuz aydın isimlerdi. Bundan yirmi bir sene evvel, Celal Bayar'la tarih üzerine özel bir sohbet yaptığımızda, o da o günleri ve bu isimleri anlatırken, hareketlerinden ve yaptıklarından bazı sahneleri andı ve anlattı.

Mahmut Esat Bey, Atatürk devrimlerini iyice hazmetmiş ve Atatürk'ü benimsemiş olan aydın bir hukukçuydu. Yıllar önce 1925'te Ankara'da Hukuk Mektebi açılırken, Mustafa Kemal Atatürk orada çok güzel bir konuşma yaptı ve Osmanlı devri hukukçularını yerden yere vurdu. Hatta konuşmasının bir yerinde ; "Köhne hukukun biderman müntesipleri bu felaketleri açtı" tabiri geçer. Ve o arada, Hilafetin kaldırılmasında çok sık adı geçen, o zaman İstanbul Baro Başkanı olan Lütfi Fikri Bey'e de ağır tarizlerde bulunmuştur. Bizim gibi, sonradan hukuk alanından görev alacak kimselere ışık tutacak çok güzel bir konuşmadır. O'nun hemen arkası sıra ikinci konuşmayı Adliye Vekili olan Mahmut Esat Bozkurt yapmıştır. Bozkurt, hukuk tahsilinin artık çağa göre uyarlanması için gerekli bütün tedbirleri almak yolunda sözlerini dile getirirken, medreselerdeki sistemin "ka'l" kelimesine dayandığını belirtmiştir. Arapça ; "dedi ki!", "dediler ki!", "sen ne diyorsun?", "ey Türk hocası sen ne diyorsun?". O, bu sistemi sorguluyor. Geçmişte dayanılacak ilmi bir temel olmadığı için, bu sistemlerle ta eskilere giderlerdi. Mahmut Esat Bozkurt ; "Biz bunu bırakmalıyız. Biz artık "ka'l" ; dediler ki, demişlerdi ki, demeyi bırakacağız. Ben diyorum ki ; Türk diyor ki, diye konuşmaya başlamamızın zamanı geldi demişti. Hukuk alanında, bilim alanında eski yöntemleri bırakmamız gerektiğini gayet heyecanlı biçimde anlatmıştır.

Muhterem dinleyiciler ! Bu insanlar fedakâr, fedakâr olduğu kadar da idealist insanlardı. Örneğin, Mahmut Esat Bozkurt'un yakın arkadaşlarından Saraçoğlu Şükrü'nün hastalığı ilerlemiş ; tedavi için Avrupa'ya gitmesi gerekiyor ; Ödemiş'teki tek evini satıp Avrupa'ya gittiğini çok yakınlarından birisi bana anlatmıştır. Bir zamanlar başbakanlık, dışişleri bakanlığı yapmış olan bir kişinin, ikinci bir gayrimenkulü yoktu. Recep Peker de öyle ; tasavvur buyurun : Oğlu yedeksubay olarak askere gidecek ; kura çekmiş ; İskenderun'a gitmesi gerekiyor. Aradan bir hafta geçmiş, bakıyor ki, oğlu hâlâ evde. "Sen neden gitmedin oğlum?" diye soruyor oğluna. "Baba" diyor oğlu ; "Beni karargaha aldılar buraya!". Tabii bakmışlar ki başbakanın oğlu, iltimas etmişler, gideceği yeri değiştirmişler, Recep Peker derhal makamına gidip, Genelkurmay'daki ilgili daireyi telefonla aramış ve yapmadığı hakareti bırakmamıştır. Bu olayı gençliğimizde, gayet sıcak zamanında işittik. İdealist adamlardı. Mahmut Esat Bey de öyle. Bunlar Atatürk ekolünün adamlarıydı.

Nitekim Mahmut Esat Bey düşüncelerini şu cümlelerle açıklar : "Devlet adamları fakir ölmelidirler ki, idare ettikleri milletler zengin ve mutlu olsunlar. Devlet adamları cep doldurmaya kalkarlarsa, millet fakir, bedbaht, daha da yıkılmış olur". Bu bir ölçüde, hem Montesquieu'nun İran Mektupları'nda geçen bir bendi hatırlatıyor ; hem de meşhur hukuk âlimi İsviçreli Wirgin Rossell'in "Hükümdar Millet" kitabında parlamenterizm'i anlatırken kullandığı sözleri... "Hükümdar Millet" adlı bir kitap gerçekten harika bir eserdir. Bu gün içinde yaşadığımız parlamenter sistemi adam bundan altmış sene önce İsviçre'de dile getirmiş. "Eğer" diyor ; "bir yere seçilebilmek seçmenlerin bir eline yağ, bir eline bal sürmeye mütevakıfsa ; onların özel işleri için koşuşup, yerine getirebilmek-se ve bunun yanında seçilecek kişide manevi niteliklerin hiç birisi aranmıyorsa, binanın boyasını ne kadar beyaza boyarsanız, dışardan temiz sanılır ama, içi gene pis ve kirli kalır. Parlamenter sistem, orada görev alanların en yüksek memurlar düzeyinde maaş alma yoluna gitmeleri ve bir nevi emekli hale gelmeleriyle de, parlamenterizmi dejenere edecek başka yol aramaya gerek yoktur."

İşte ; Mahmut Esat Bozkurt olsun, Saraçoğlu Şükrü Bey olsun, İsviçre'de bunlardan da tahsil ettiler ve okudular. Mahmut Esat Bey'in derslerinde anlattığı iki şey : hayat ve ölümdür. Bakınız, aradan ellibeş seneye yakın zaman geçti ; kafamızda çakılmış kalmış ; Romalı senatör ölmüş ; kabrindeki taşa yazdırmış : "Ey ziyaretçi ; ben bütün ömrümce içtim, en güzel kadınlarla düşüp kalktım ; hayatı zevk bildim. Yaşamak istiyorsan, sen de benim gibi hareket et." O, bu örneği anlatırken buraya noktayı koyar, ardından da (şimdi tam hatırlamıyorum) ya Belgrad ya da Kanije Savaşı'na döner, bir başka örnekle kıyaslardı. Olay şu : Kalemiz muhasara altındadır. Galiba Tiryaki Hasan Paşa'ya acele haber gönderiliyor. Dinleyenler kusuruma bakmasınlar, isimleri pek hatırlayamıyorum. Hasan Paşa'ya haber geliyor. "Aman" diyor, "yetiş!..". Kale gitmek üzere, Nasıl yetişsin ? Atla gidecek. Eğiliyor atının kulağına ; "Göreyim seni" diyor ; "Yetiştir beni kaleye ! Kurtaralım orayı!" diyor. O at yıldırım hızıyla gidiyor ve hakikaten kalenin düşmesine bir - iki saatlik süre varken Hasan Paşa'yı yerine ulaştırıyor. Orada murahasa yarılıyor. Şimdi Mahmut Esat bu örneği de anlattuktan sonra bize şunları söylemişti : "Fakat arkadaşlar, o at orada şehit oldu. Şehitlik, insanlar için kullanılan bir deyimdir. Ama, bu at orada bir kurtarıcılık yaptığı içindir ki, onun adına orda bir anıt yapıldı ve üzerine de, bu kale, şu isimli atın şehit olmasıyla muharasadan kurtuldu diye yazıldı..." Şimdi, o Romalı senatörün yaptığı mı yerindedir, yoksa bu atın feragatı mı takdire değer ?".

O, buna benzer bir çok feragat hikayeleri anlatırdı. Özellikle Hazreti Ömer adaleti-

ni çok methederdi : İşte ; Hz. Ömer çalışırken yanına birisi gelmiş ; amacı onunla oturup, odasında muhabbet etmekmiş. Ömer hemen kalmış, yanan mumu söndürmüş, başka bir mum yakmış. Tabi, gelen adamcağız şaşırıyor : "Ya Ömer!" diyor ; "O da mum, bu da mum. Neden öncekini söndürdün?" Ömer de adama : "Demin devlet işi yapıyordum" diyor. "O mum beytülmalaya aitti. Oysa şimdi seninle sohbet edeceğiz. Bu nedenle kendi mumumu yaktım ; devletin mumunu yakmaya hakkım yoktur". Yine Ömer bir gün evine geliyor. Hanımı çıkıyor karşısına : "Ya Ömer" diyor ; "Bak ne güzel entare yaptırıldı. Ömer bakıyor, hanımı yeni bir entare giymiş. Karısına soruyor : "Nereden para buldun?". "Senin bıraktığın ev harçlıklarından biriktirdim". "Çıkar onu!" diyor Ömer ; "Demek bizim verdiğimiz harçlıklar fazla geliyormuş". Kadın ağlıyor, sızlıyor ; ama Ömer dinlemiyor ; entareyi bir bohça yapıp, doğru beytülmalaya götürüyor. "Bana verdiğiniz para ihtiyacımın fazlasıdır, indirin" diyor. Bütün bu adaletle ilgili öyküleri, Mahmut Esat Bey'in heyecanlı anlatışından duyduk, öğrendik.

Şimdi, bilhassa gençlere seslenmek istiyorum : Muhterem gençler ! Biz bu dersleri sizlerin yaşındayken, Atatürk ekolünden yetişmiş insanlardan alarak öğrendik. O devrin adamlarının çoğu, işte Mahmut Esat Bozkurt gibi, faziletli devlet adamlarıydılar. Şimdi sizin kuşaklara düşen görev ; Atatürk'ün koyduğu ilkelere tam anlamıyla sahip olmaktır. Devlet adamlarının sahip olması lazım gelen vasıfları da, uhtenizde bir metot olarak kullanmaktır. Zengin olmak kolaydır ; fakat insan olmak zordur. Mevkii sahibi olmak da kolaydır ; fakat, Mahmut Esat Bozkurt gibi fazilet sahibi olmak zordur.

Bu vesileyle, Mahmut Esat Bozkurt'un ölümünü nasıl haber aldığımıza da değinmek isterim : Rahmetli, vaktinden önce öldü maalesef ; genç yaşta ayrıldı bu dünyadan. Ölüm haberi geldi üniversiteye ; "Mahmut Esat öldü" dediler. Bütün fakülteler, hepimiz boşaldık. Bab-ı Ali'ye koştuk. Kıyamet köptü. Bab-ı Ali'de, sokak içinde bir ev hafızamda kaldığına göre ; yığıldık oraya. Gençlik Mahmut Esat Bey'e koşuyordu. O tarihte tabii cihan savaşı var. Vapurlar iki gece demir atıyorlar, gündüz gidiyorlar İzmir'e. Denizaltılardan korkuluyor. Mahmut Esat Bey'in cenazesi kendi arzusu üzerine Kuşadası'na götürülecek. Bu nedenle, cenazenin kalkacak vapura yetiştirilmesi gerekiyor. İstanbul parti başkanı da, yanlış hatırlamıyorsam Dr. Behçet Uz'du. Bağırıp çağırıyorlar : "Yapmayın gençler ! Vapura yetiştiremeyeceğiz cenazeyi". Şu olacak, bu olacak ; fakat dinleyen kim? Herkes Mahmut Esat Bey için bağırıyor. Hepimiz haykırma haykırma aldık, cenazeyi vapura götürdük. Bu, Türk gençliğinin ona karşı bir gösterisi, bir minnet borcuydu.

İşte bu büyük adam, gençliğin yüreğinde böyle yer etmişti.